

УДК 351.83:316.362

Збарський В.К.

*доктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

Збарська А.В.

*кандидат економічних наук, асистент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СІМЕЙНОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення механізмів державного управління у сфері формування сімейного господарства. Визначено основні напрямки та завдання державної політики щодо становлення та розвитку сімейного господарства. Проаналізовано актуальні питання функціонування і розвитку сім'ї, домогосподарства і сімейного господарства та визначені фактори, що їх зумовлюють.

Ключові слова: сімейна політика, державна сімейна політика, молоді сім'ї, допомога сім'ям із дітьми.

Збарский В.К., Збарская А.В. СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ СЕМЕЙНОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье осуществлен анализ нормативно-правового обеспечения механизмов государственного управления в сфере семейной политики. Определены основные направления и задачи государственной семейной политики, а также формирования семейного хозяйства. Проанализированы актуальные вопросы функционирования семьи, домохозяйства и семейного хозяйства, а также факторы, которые их обуславливают.

Ключевые слова: семейная политика, государственная семейная политика, молодые семьи, помощь семьям с детьми.

Zbarsky V.K., Zbarska A.V. SOCIAL AND LEGISLATIVE ASPECTS OF HOUSEHOLDS

In the article normatively-legal providing of public administration mechanisms in the field of family policy is analysed. The main directions and tasks of state family policy are defined. The major problems and factors of family functioning and development are analysed.

Keywords: family policy, state family policy, young families, assistance to families with children.

Постановка проблеми. У суспільстві найвищою цінністю є людина. Саме у процесі саморозвитку людина «виробляє» свої потреби і здібності, продукти і послуги, а також відносини і стимули, а отже, виробляє саму себе. Оскільки розвиток цивілізації – це розвиток людини та її потреб, то всі структурні пласти, що спостерігаються в будові сучасного соціуму, наявні й у будові сім'ї: ідеологічний – створення, збереження та виховання морально-етичних установок взаємовідповідальності членів локального колективу; соціальний – структурування і керування локальним колективом; економічний – спільне ведення господарства та економічна організація життя членів сім'ї; прагматичний – накопичення і передача досвіду поколінь у формі традицій, звичаїв, культурних і моральних установок [6].

Сім'я завжди була, є і буде однією з найважливіших ланок у процесі відтворення нації та утвердження державності. З одного боку, сім'я – це соціальний інститут, тобто сукупність норм, цінностей, очікувань щодо, а з іншого – це мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними та сімейними узами. В основі сім'ї, як правило, лежить домогосподарство. Воно виконує цілу низку функцій господарської одиниці:

– його члени кооперують свої зусилля в одержанні й акумуляції доходів;

– члени домогосподарства в тому або іншому масштабі організують власне (зазвичай натуральне) виробництво, продукція якого призначена для внутрішнього сімейного споживання. Сільська сім'я займається, як правило, виробництвом на своїй присадибній ділянці сільськогосподарської продукції для власного споживання. Також сім'я може виступати як мала фірма.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сімейної політики займалися такі українські й російські науковці та практики: В. Артемов [1], М. Арутюнян [2], А. Волков [3], Л. Гребнев [4],

В. Єлізаров [5], В. Збарський [6], Н. Зверева [7], В. Тишкевич [8] та ін. Однак ще багато теоретичних і практичних аспектів використання потенціалу сімейних господарств залишаються невирішеними. Першочерговим завданням тут слід вважати розроблення теоретичних і прикладних аспектів соціально-правового розвитку сімейних господарств, людського і соціального капіталів, формалізації зайнятості та залучення їх членів до розв'язання проблем сільського розвитку. Усі названі аспекти й зумовили вибір теми статті.

Метою статті є висвітлення найболючіших і найскладніших проблем суспільства, пов'язаних з трудовими ресурсами, розвитком економіки і духовності українських сіл і міст, що залежить, в основному, від рівня розвитку сім'ї.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано сукупність спеціальних методів економічного аналізу. Зокрема, за допомогою абстрактно-логічного методу, в т.ч. прийомів аналогії та порівняння, індукції та дедукції, уточнено поняття «сімейне господарство». Методи теоретичного узагальнення та монографічний використовувались для поглибленого дослідження особливостей розвитку як сім'ї, так і самої людини, а також визначення основних чинників, які диференціюють сімейні господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В результаті аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених можна зробити висновок, що сім'я є економічною категорією, вона наділена певними функціями, потребами, інтересами. З економічної точки зору, суть сім'ї зводиться до відтворення нового людського життя, продовження роду, виробництва засобів до життя, тобто має демоекономічний характер.

Вважаємо, що при визначенні економічного поняття «сім'я» слід виходити із тісного взаємозв'язку двох її основних аспектів: з одного боку, як складо-

вої дітовідтворення у широкому значенні цього слова, включаючи народження, матеріальне становище і виховання дітей, та, з іншого боку, матеріального її забезпечення, сімейно-домашнього виробництва предметів споживання і послуг. Отже, сім'я є економічною і демоекономічною формою виробництва засобів до життя і самого людського життя.

З метою забезпечення сім'ї всім необхідним для існування у багатьох людей виникає необхідність в організації сімейного господарства на загально-економічних засадах. Оскільки господарство в найширшому розумінні – це керування майном, то поняття «сімейне господарство» охоплює економічні процеси як на рівні макроекономіки, так і на рівні мікроекономіки, виконуючи такі функції: поставчальницьку, виробничу, посередницьку, споживчу, заощаджувальну, інвестиційну. Сімейне господарство є розгалуженою структурою, що складається із економічних і демоекономічних відносин, причому визначальними є економічні відносини, які виникають у процесі виховання дітей та забезпечення сім'ї матеріальними засобами [14].

У радянській науці феномен домогосподарства не розглядався в силу економічних та ідеологічних причин. Природно, домогосподарство як багатоаспектна система має розглядатися на зрізі взаємодії ряду ринків – ринку праці, ринку споживчих товарів, фінансового ринку.

Сучасна наука вже припускає, що поняття сім'ї стало досить близьким до поняття домогосподарства. З'явилися і все чіткіше простежуються виразні структурні відмінності міських і сільських господарств. Сьогодні очевидно, що, будучи ринковою одиницею, домогосподарство існує за законами ринку. Економічна політика родини стає все більш залежною від цінових змін в економічному середовищі. З'являються нові сфери фінансового вкладення: в якість освіти дітей, житла, послуг охорони здоров'я. Це слід відзначити як окрему характеристику: вперше за багато десятиліть українське домогосподарство почало оплачувати якість [2; 5; 8].

З'явилася нова рольова якість домогосподарки як менеджера складної системи управління первинним осередком – хатнім господарством. Але якщо домогосподарка виконує деяку професійну роль, нехай і спеціфічну, то праця в межах домогосподарства може і повинна розглядатися як її робота, тобто мати статус повноцінної праці, прирівняної до ринкової праці. Слід припустити, що регулювання економічної системи сім'ї вимагає деяких навичок. Можна згадати, що в Росії у XIX ст. дуже добре розуміли значення домоуправлінської ролі жінки, господарюванню обов'язково вчили дівчаток на всіх рівнях навчання. Це досвід, який нині в Україні необхідно актуалізувати, адже розвиток товарних відносин потребує залучення категорії домогосподарств в загальний аналіз соціально-економічних відносин. У ринковій економічній системі сімейні господарства зацікавлені через ринок ресурсів вигідно продавати ті економічні ресурси, якими вони володіють, отримуючи при цьому грошовий дохід у вигляді прибутку, процентів, ренти, заробітної плати. Але вони водночас бажають придбати товари і послуги, які так необхідні для ведення сімейного господарства.

Сімейні господарства функціонують, як показав аналіз, на межі взаємодії низки ресурсних ринків: праці, споживчих товарів, капіталу тощо. У зв'язку з цим констатуємо, що сімейне господарство є повноправним суб'єктом ринкової системи, яке функціонує за законами ринку і відіграє вагомий роль в національній економіці.

Основні чинники, які диференціюють сімейні господарства, це: а) розмір сімейного господарства (просте та складне сімейне господарство); б) тип і характер населеного пункту, в якому проживає сім'я (велике місто, містечко, село). За цим принципом сім'ї поділено на сільські та міські. Перехідним типом між простими і складними господарствами є розширені сімейні господарства.

За видом діяльності сільські сімейні господарства можна поділити на: селянські, фермерські, ремісничі та особисті підсобні. У складі міських можна виділити господарства, що займаються торгівлею, надомним бізнесом, «човникарством», кіосковим бізнесом, комп'ютерним бізнесом тощо. Класифікують сім'ї також і за соціальним статусом. Зокрема, у межах сільської сім'ї виділяються сімейні господарства, що займаються лише домашнім господарством (власне селянські господарства), робітничі господарства та господарства інтелігенції. Селянські сімейні господарства залишаються доволі замкненими виробіток-споживчими одиницями, з дотриманням усіх традиційних, культурних звичаїв та обрядів. Основним укладом в українському селі є селянський, тоді як у економічно розвинутих країнах – фермерський.

Робітничі сімейні господарства стають більш залежними від держави і відкритими для різних впливів, в тому числі негативних. Проте міська сім'я має лише три види – робітничі сім'ї, сім'ї підприємців та сім'ї інтелігенції. У державах з ринковою та перехідною економікою сімейні господарства класифікують за рівнем добробуту на багаті, середнього достатку, бідні та маргінальні (поза межею бідності). До основних чинників, що впливають на добробут сімейного господарства, необхідно відносити: демографічні, економічні, політичні, культурні, екологічні. Головним джерелом добробуту сім'ї здебільшого є сукупний дохід у грошовому вираженні, що складається із заробітної плати й доходів від особистого підсобного господарства та приватного бізнесу. Рівень сукупного грошового доходу сім'ї залежить від кількості працездатних осіб у сімейному господарстві, від якості їхньої освіти, кваліфікації, роботи загалом.

Залежно від типу економічної системи змінювалася функція сімейного господарства, рівень його забезпечення ресурсами. Якщо в умовах командно-адміністративної системи для сімейного господарства характерною була максимізація корисності в умовах дефіцитності ресурсів, то для сімейного господарства перехідного періоду головним завданням є проблема виживання. І лише для сімейного господарства, що функціонує в умовах ринкової економіки, головним завданням стає максимізація корисності в умовах обмеженості платоспроможного попиту. Що стосується джерел доходів, які є у розпорядженні сімейного господарства, то для різних економічних систем вони є різними. Найбільш стабільними є джерела фінансування сімейного господарства в умовах ринкової економіки. Умови існування командно-адміністративної системи ставили сімейне господарство в жорсткі рамки планової економіки. Економіка перехідного періоду змушує сімейне господарство самостійно вишукувати джерела для власного функціонування.

Отже, можна зробити висновок, що саме в умовах командно-адміністративної системи держава мала найбільший вплив на сімейне господарство [7].

У перехідних системах з'являються «перехідні» цінності, трансформація яких призводить до зміни реакції людей на рекламу, на якість і кількість товарів, необхідних їй. Сталість і мінливість цінностей пояснюється існуванням тріади суспільних інститутів:

сім'ї, церкви, школи. Саме сімейне господарство є тим інституційним ядром, за допомогою якого відбувається природне, соціальне і культурне відтворення суспільства. Воно є носієм культурної традиції, що втілюється в культурній пам'яті, ремеслах, звичаях, мові, типах поведінки, способі ведення домашнього господарства.

Найбільш поширеними видами сімейного підприємництва в Україні є виробниче, комерційне і фінансове. Виробниче підприємництво - діяльність сімейного господарства, скерована на переробку сільськогосподарської продукції, проведення робіт та надання послуг. Перед сімейними господарствами першого виду найбільша проблема полягає у реалізації продукції (через посередників чи власними силами). На відміну від виробничого, діяльність комерційного підприємництва пов'язана з перепродажем продукції. Фінансове підприємництво представляє собою діяльність сімейних господарств з надання фінансових послуг, зокрема фінансування коштів на розвиток виробничої та комерційної діяльності [11].

У процесі реформування аграрного сектора економіки України виникають і розвиваються традиційні та нові типи сімейного господарства та бізнесу, зокрема особисті селянські (ОСГ) та фермерські господарства (ФГ). Праця в ОСГ є традиційною для селянського господарювання, головними перевагами якого є: особиста зацікавленість у трудовій активності, відсутність проміжних соціально-економічних ланок між працівником, засобами виробництва та результатами праці. Специфіка сільського способу життя з його виробничою, побутовою і культурною компонентами позитивно впливає на розвиток сімейних господарств [7].

Питома вага ОСГ у самозабезпеченні сільського населення окремими видами сільськогосподарської продукції значна, що обумовлено, насамперед, реформуванням

КСП та втратою значної частини селян робочих місць. Окрім того, з метою компенсації зменшення доходів від суспільного господарства селяни змушені збільшувати товарність своїх підсобних господарств, розширювати їх за рахунок земельних та майнових паїв, отриманих внаслідок реформування КСП (табл. 1).

Таким чином, сімейні господарства на селі доповнюють виробництво як продовольства, так і продуктів, які недоцільно або неможливо виробляти в умовах великотоварного виробництва (предмети народного вжитку: вишиванки, вироби з лози, бондарні, ковальські, гончарні, столярні, збруйні вироби, квітникарство, екотуризм тощо). Сімейне господарство відкриває можливості для більш повного використання трудових ресурсів (зменшує втрати часу при переміщенні до місця роботи і назад, при зміні видів праці завдяки злиттю сфери праці і побуту тощо). У сільських сімейних господарствах виробництвом сільськогосподарської продукції, як правило, займаються всі члени сім'ї.

Головною причиною падіння життєвого рівня більшості сімей України в процесі ринкової трансформації є, на нашу думку, перехід до нової моделі формування доходів, яка базується на ринкових механізмах, що передбачають право вибору кожним суб'єктом як форми участі у суспільному виробництві, зайнятості, розподілу особистих доходів, так і форми особистої відповідальності за цей вибір.

Вважаємо, що одним із способів подолання безробіття в Україні є впровадження та підтримка «домашнього» (надомного) бізнесу, у межах якого можна займатися ремеслами, побутовими послугами, надавати ділові та освітні послуги (фінансові, бухгалтерські, консультаційні, рекламні, комп'ютерні, управлінські), а також послуги будівництва, юридичні та оздоровчі послуги тощо.

Таблиця 1

Характеристика господарств населення сільської місцевості України*

	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2016
Кількість домогосподарств, тис.	5 262,3	5 248,1	5 216,1	5 193,7	4 924,0
з них:					
– утримують худобу і птицю, %	77,1	77,9	76,3	75,6	76,9
– мають земельні ділянки, %	98,2	98,2	98,0	97,7	98,2
– тис. господарств	5 166,4	5 153,2	5 113,5	5 074,9	4 835,7
Всього земельних угідь, тис. га	14 806,9	14 130,1	14 905,8	13 646,4	14 374,7
те ж у середньому на домогосподарство, соток	286,6	274,2	291,5	268,9	297,2
Напрямок використання земельних угідь одним домогосподарством в середньому, %:					
– для вирощування продукції лише для власних потреб;	13,9	13,9	13,2	14,6	14,8
– для власних потреб і на продаж;	13,3	13,8	15,2	12,9	14,3
– здається в оренду;	71,1	71,3	70,5	71,4	69,7
– лише почали освоювати	1,7	1,00	1,1	1,1	1,29
Частка сільських домогосподарств у виробництві**:					
Продукція рослинництва	46,4	43,3	45,0	41,6	41,8
зерно	24,2	22,1	21,9	21,2	22,7
картопля	97,4	96,9	96,7	97,0	97,8
насіння соняшнику	17,5	15,9	15,0	14,5	14,6
овочі	88,1	84,3	85,7	88,3	86,1
плоди і ягоди	83,6	84,2	81,6	80,7	80,9
Продукція тваринництва	61,2	59,4	58,2	56,6	55,1
м'ясо всіх видів (забійна вага)	44,9	43,3	42,5	39,7	37,0
молоко	80,3	79,7	77,7	77,5	75,0
яйця	39,9	37,2	37,3	37,6	41,8

*Дані: Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України за відповідні роки.

**Дані Держстату України за 2015 р.

Розвиток сімейного бізнесу в Україні має великі перспективи, оскільки він дає можливість економити час, щоб дістатися на роботу і з роботи, зумовлює відсутність транспортних проблем, сприяє зменшенню ризику простудних та інших захворювань, а також витрат на одяг, взуття, транспорт, сприяє покращенню догляду за дітьми тощо. Держава отримує певні вигоди від легального впровадження сімейного бізнесу, а саме: поповнення бюджету за рахунок податків, вирішення транспортної проблеми (зменшення людей, які добираються на роботу громадським транспортом), зменшення витрат комунального господарства (економія енергоносіїв), послаблення соціальної напруги тощо.

Особливості зарубіжного малого бізнесу у контексті його використання для перспективного розвитку сімейних господарств в Україні переконують в тому, що лише організацією сімейного бізнесу всіх їх проблем вирішити неможливо. Проте комплексний і системний розвиток всіх форм бізнесу і зайнятості з метою відродження національної економіки може відіграти позитивну роль і вивести Україну на траєкторію сталого економічного зростання та процвітання.

Висновки. Оскільки сімейне господарство функціонує у різних економічних системах, можна зробити такі висновки:

1) зі зміною типу економічної системи змінюється й головна функція сімейного господарства. Перехід від командної до ринкової економічної системи викликав низку проблем в економічному житті суспільства і тому для сімейного господарства перехідного періоду головною функцією є вирішення проблеми виживання. І лише для сімейного господарства, що функціонує в ринковій економіці, головною функцією стає максимізація корисності в умовах обмеженості платоспроможного попиту;

2) у різних економічних систем джерела доходів, які є у розпорядженні сімейного господарства, різні. Найбільш стабільними в умовах ринкової економіки є джерела фінансування власне сімейного господарства. Умови існування, задані командно-адміністративною системою, поставили сімейне господарство в жорсткі рамки планової економіки. Економіка перехідного періоду змушує сімейне господарство самостійно вишукувати джерела для власного функціонування. У результаті проведеного аналізу зроблено висновок, що саме в умовах командно-адміністративної системи держава мала найбільший вплив на сімейне господарство;

3) в цілому якість життя населення, зайнятого в сімейних господарствах, за роки реформ знизилась, що проявилось, насамперед, у збільшенні частки витрат на продовольчі товари та зменшенні питомої ваги споживчих витрат на предмети довготривалого користування. У сільських сімейних господарствах збільшення сучасної побутової та господарської техніки є незначним. Ще досить рідко використовуються в них високопродуктивні вироби: мікрохвильові печі, посудомийні машини, міні-трактори тощо. Негативним моментом є те, що у сфері сімейного споживання є мала частка витрат на освіту, культуру, відпочинок. Загострення проблем здоров'я населення є очевидним, а загроза перетворення медико-демографічного чинника на гальмо відтворення генофонду нації - реальною. Зростання рівня та якості споживання в Україні неможливе без проведення активної державної політики підвищення реальних доходів населення. Оптимізація структури споживання населення в значній мірі залежатиме від співвідношення цін на продовольчі товари, товари широкого вжитку та інші види послуг;

4) у перехідний період сімейні господарства мають позитивне значення для розвитку економіки України, передусім - це відсутність необхідності надання робочого місця і забезпечення роботою населення, поглинання надлишку робочої сили на ринку праці, закріплення людей на селі, створення умов для прояву економічної активності та можливості самим заробляти на прожиття. Головними рисами сімейних господарств є їх висока економічна ефективність, гнучкість, динамічність, малі капіталовкладення тощо. З огляду на фінансове забезпечення сімейних господарств, прибутки, отримані за роботу у власному господарстві в умовах перехідної економіки, є вищими, ніж запропонована платня на державних підприємствах, яка ще й вчасно не виплачується робітникам. В умовах перехідної економіки робота у сімейних господарствах, власному бізнесі частково компенсує вирішення таких проблем як: транспортна (зменшення кількості людей, які дістаються на роботу громадським транспортом); зменшення соціальної напруги, а також витрат комунального господарства (економія енергоносіїв) тощо;

5) умовою успішного розвитку сімейного господарства є залучення інвестицій. У зв'язку з цим вибір найефективніших напрямків вкладення коштів у покращення зовнішніх і внутрішніх умов функціонування господарства стає метою його внутрішньої інвестиційної діяльності. Для розвитку сімейного господарства в Україні держава повинна налагодити ефективний механізм фінансово-кредитного та юридичного забезпечення родинного бізнесу;

6) зменшення рівня оподаткування сімейних господарств сприятиме їх легалізації, а отже, і своєчасній сплаті податків, що, в свою чергу, позитивно впливатиме на економіку України загалом. Необхідно підтримувати розвиток сімейного бізнесу в тих сферах, де не потрібні значні матеріальні ресурси (сфера ремонту, послуги на основі матеріалів замовника, надання консультаційних послуг тощо). Швидкий розвиток мережі таких послуг допоможе багатьом сім'ям у короткі строки покращити своє матеріальне становище;

7) дослідження зарубіжного досвіду показало, що жодна країна на певному етапі свого розвитку не змогла уникнути проблем, пов'язаних зі становленням сімейного господарювання та бізнесу. Сьогодні доцільно вивчати і використовувати будь-який досвід, який стосується підтримки сімейної підприємницької ініціативи. Для багатьох господарств високорозвинутих країн сімейні фірми і ферми є не лише економічною, а й соціальною опорою суспільства і високوپrestiжною справою. У сімейних господарствах, в яких поєднується приватний власник і виробник певної продукції та послуг, є можливість вибору поведінки щодо використання доходів, вирішення власних проблем тощо. В зарубіжному світі люди цінують можливість поєднувати вигоди міського життя з перевагами сільської місцевості, крім цього, сімейні господарства є носіями національних традицій, культури та родинного духу.

Таким чином, сімейне домогосподарство є організаційно-правовою формою життєдіяльності громадян - членів однієї сім'ї, які мають взаємні права та обов'язки, що виявили бажання щодо виробництва продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, виконання робіт та надання послуг з метою отримання доходу, створення додаткових робочих місць за власною ініціативою та за підтримки держави і органів місцевого самоврядування, реалізації права на підприємницьку діяльність, можливості заробляти на життєву працю, яку вони вільно обирають.

Оскільки сімейні господарства виступають основою малих форм господарювання на селі (особистих селянських, фермерських господарств та інших господарств сільського населення), то назріла нагальна потреба у прийнятті Закону України «Про сімейне господарство». Даний закон передбачить створення на селі єдиної організаційно-правової форми ведення малого сільського товаровиробництва. Така форма має базуватися на принципах добровільної участі, можливості отримати соціальні гарантії при сплаті відповідних внесків та мати спрощену систему оподаткування [13].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артемов В.А. Про сімейну економіку / В.А. Артемов // ЕКО. – 1997. – № 4. – С. 113–123.
2. Арутюнян М.Ю. Особливості сімейного взаємодії в сім'ях з різним розподілом побутових ролей : Дисс. ... канд. філос. наук / М.Ю. Арутюнян. – М., 1984. – 185 с.
3. Волков А.Г., Сороко Є.Л. Типологія сімей та домогосподарств в Росії: розвиток і аналіз (за даними мікроперепису 1994 р.) / А.Г. Волков, Є.Л. Сороко // «Питання статистики», 1999. – № 5.
4. Гребнев Л.С. Собственность и хозяйствование: комментарии к новому образовательному стандарту / Л.С. Гребнев // Вопросы экономики, 2001. – № 3. – С. 117–134.
5. Домогосподарство, сім'я і сімейна політика. – М.: Діалог – МДУ, 1998. – 190 с.
6. Єлізаров В.В., Зверева Н.В., Калабіхіна І.Є. Основні напрями комплексного підходу до дослідження сім'ї та домогосподарства. Визначення понять / [В.В. Єлізаров, Н.В. Зверева, І.Є. Калабіхіна] // Домогосподарство, сім'я і сімейна політика. – М., 1998. – С. 7–14.
7. Збарський В.К. Сім'я та домогосподарство / В.К. Збарський // Агроінком. – 2007. – № 6. – С. 72–77.
8. Зверева Н.В., Калабіхіна І.Є., Калмикова Н.М., Гукова Є.Г., Тишкевич В.П. Методи вивчення сім'ї та домогосподарства та проблеми їх інформаційного забезпечення / [Н.В. Зверева, І.Є. Калабіхіна, Н.М. Калмикова, Є.Г. Гукова, В.П. Тишкевич] // Домогосподарство, сім'я і сімейна політика. – М., 1998. – С. 43–57.
9. Ленін В.І. Радянська влада і становище жінки / В.І. Ленін // Зб. тв. В.І. Леніна. – М.: Политиздат, 1978. – С. 319–321.
10. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс – 2-е изд. – Т. 23. – С. 51.
11. Милосердов В.В. Интересы, собственность, эффективность / В.В. Милосердов // АПК: экономика, управление, 2001. – № 1. – С. 11.
12. Тишкевич В.П. Домогосподарство та екологія / В.П. Тишкевич // Домогосподарство, сім'я і сімейна політика. – М. – 1998. – С. 132–141.
13. Програма розвитку АПК України на період до 2020 року / Українська Аграрна асоціація. – К., 2014. – 17 с.
14. Сімейний кодекс України: затверджений Закон України № 2947-ІІ від 10.01.2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.

УДК 334.7

Капталан С.М.

аспірант

Одеського державного аграрного університету

КЛАСИФІКАЦІЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАНЬ ЗА ВИДАМИ

Статтю присвячено питанням розгляду класифікаційних ознак розподілу агропромислових формувань за видами. Розглянуто дев'ять класифікаційних ознак. Особливу увагу приділено розподілу агропромислових формувань за видом і глибиною інтеграційних процесів.

Ключові слова: агропромислові формування, інтеграція, глибина інтеграції, переваги вертикальної інтеграції, класифікація агропромислових формувань.

Капталан С.М. КЛАССИФИКАЦИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ ПО ВИДАМ

Статья посвящена вопросам рассмотрения классификационных признаков распределения агропромышленных формирований по видам. Рассмотрено девять классификационных признаков. Особое внимание уделено разделению агропромышленных формирований по виду и глубине интеграционных процессов.

Ключевые слова: агропромышленные формирования, интеграция, глубина интеграции, преимущества вертикальной интеграции, классификация агропромышленных формирований.

Kaptalan S.M. CLASSIFICATION OF AGRO-INDUSTRIAL FORMATIONS

The article deals with the review of classifications of agro-industrial formations by type. Nine classifications of agro-industrial formations were considered. Special attention was given to the classification of agro-industrial formations by type and depth of integration processes.

Keywords: agro-industrial formation, integration, depth of integration, advantages of vertical integration, classification of agro-industrial units.

Постановка проблеми. Як засвідчує практика економічної діяльності агропромислового сектору у нашій та інших країнах світу, суб'єктам агропромислового комплексу (далі – АПК) властива багатоваріантність організаційно-правових форм. Устрій землегосподарства визначається рівнем економічного розвитку країни та агросектору зокрема. Відповідно до змін у економічних відносинах повинні відбуватись й зміни в організаційно-правових формах господарювання в агропромисловому секторі. Такий розви-

ток форм агропромислових підприємств називається історизмом, а непослідовність, невідповідність змін організаційних форм до реалій економічних відносин вважає причиною зниження ефективності їх діяльності. Це і є причиною більш уважного розгляду класифікації агропромислових формувань (далі – АПФ) за різними класифікаційними ознаками та аналізу позитивних й негативних сторін окремих їх видів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Первинною організаційною формою господарювання на селі